

munne ex usu et more gentium, quatenus inter se habent societatem aliquam seu communicationem. Nam prius jus potest immutari a particulari regno vel republica, quantum ad ipsam, quia ut est in illa, re vera est tantum civile intrinsece (ut sic dicam), solumque appellatur jus gentium, vel per relationem et concomitantiam aliorum, vel quia est tam propinquum juri naturali, ut inde oriatur illa universalitas talis juris in omnibus, vel fere in omnibus gentibus. Per se autem ut est in unaquaque republica pendet ex peculiari determinatione et potestate, vel consuetudine illius reipublicæ in seipsa, et sine respectu ad alias; ergo potest ab una in se mutari, licet aliæ non consentiant, quia non tenentur singulæ aliis conformari; ut, verbi gratia, posset aliqua respublica statuere ut intra illam non permittantur meretrices, vel ut rescindantur omnes venditiones injustæ in quocumque excessu, vel ut non utantur pecunia; sic de aliis generibus commutationum. Quamvis enim de facto hæc non fiant, quia non subest causa, nec omnino commoditas, tamen ex vi honestatis et potestatis id non repugnat.

8. In alio autem jure gentium longe difficilius est mutatio, quia respicit jus commune omnium nationum, et omnium auctoritate videtur introductum, et ideo non sine omnium consensione tolli potest. Nihilominus tamen non repugnat mutatio ex vi materiæ, si nationes omnes consentirent, vel si paulatim introduceretur consuetudo contraria et prævaleret; sed hoc licet cogitari possit ut non repugnans, moraliter non videtur possibile. Alio vero modo potest aliqua communitas præcipere ut inter partes et membra sua tale jus gentium non servetur, et hic modus est possibilis et moralis. Sic enim jus gentium de servitute captivorum in bello justo in Ecclesia mutatum est, et inter Christianos id non servatur, ex antiqua Ecclesiæ consuetudine, quæ est veluti speciale jus gentis fidelis, et omnino servandum, ut notavit Bartol. in l. *Hostis*, ff. de Captivis,

n. 16, et Covar. plures alios referens in regula *Peccatum*, 2 p., § 11, n. 6.

9. *Differentia inter jus gentium et civile.* — Atque hinc intelligitur alia differentia quæ in hoc constitui solet inter jus gentium et civile: nam civile dicitur esse mutabile in totum; jus autem gentium non in toto, sed in parte. Est enim intelligenda differentia non de absoluta potestate (ut sic dicam) seu mutabilitate ex parte istorum jurium: nam hoc modo utrumque de se mutabile est, ut probant rationes supra factæ. Sed intelligenda est secundum moralem potestatem et usum hominum. Item intelligenda est non de tota collectione præceptorum utriusque juris: sic enim neutrum est moraliter mutabile in totum, quia neutrum potest a toto humano genere absolute tolli, ut ex dictis satis per se est clarum. Igitur quoad singula præcepta dicuntur civilia jura facile in totum abrogari et mutari; ea vero quæ sunt juris gentium tantum in una vel altera parte diminui.

10. Denique satis ex dictis declaratum videtur quid et quale sit jus gentium in re ipsa et secundum propriam rationem spectatum, et solutæ sunt difficultates omnes factæ in superioribus capitibus, quæ maxime niti videbantur vel in modis loquendi jurium et gravium auctorum, vel in exemplis variis quæ adducunt. Sed in hoc non est facienda vis, tum quia potuerunt uti voce illa in diverso sensu; tum etiam quia jus gentium est veluti medium inter jus naturale et civile: nam cum primo convenit aliquo modo in communitate, et in universalitate, et facili illatione ex principiis naturalibus, licet non per absolutam necessitatem vel evidentiam, in quo convenit cum humano jure: et ideo interdum aliqua præcepta naturalia quæ per solum discursum habentur et illo indigent juris gentium appellata sunt; et similiter interdum ponuntur exempla juris gentium permixta cum naturalibus. Tamen in rigore loquendo, et proprie distinguendo rationes jurium, exempla etiam et præcepta distinguenda sunt.

FINIS LIBRI SECUNDI.

INDEX CAPITUM LIBRI TERTII

DE LEGE POSITIVA HUMANA SECUNDUM SE, ET PROUT IN PURA HOMINIS NATURA SPECTARI POTEST, QUÆ LEX ETIAM CIVILIS DICITUR.

- CAP. I. *Utrum sit in hominibus potestas ad leges ferendas.*
- CAP. II. *In quibus hominibus immediate existat ex natura rei potestas hæc condendi leges humanas.*
- CAP. III. *An potestas ferendi leges humanas sit data hominibus immediate a Deo, ut auctore naturæ.*
- CAP. IV. *Corollaria ex superiori doctrina.*
- CAP. V. *An potestas ferendi leges civiles in Christi Ecclesia perseveret, et per eas obligare possit Christianos.*
- CAP. VI. *An potestas ad ferendas leges civiles obligantes universam Ecclesiam sit in summo Pontifice.*
- CAP. VII. *Utrum potestas universalis ferendi leges civiles obligantes totam Ecclesiam sit in imperatore.*
- CAP. VIII. *Corollaria ex præcedenti doctrina, quibus potestas imperatoris, et legum civilium juris communis magis explicatur.*
- CAP. IX. *Apud quos sit potestas condendi leges civiles inter fideles.*
- CAP. X. *Utrum potestas ferendi leges civiles pendeat ex fide, vel moribus principis.*
- CAP. XI. *Utrum finis potestatis et legis civilis, prout nunc est in Ecclesia, sit alius a fine ejusdem potestatis et legis, ut in pura natura vel gentibus spectari potest.*
- CAP. XII. *Utrum leges civiles in sola materia honesta versentur virtutum omnium actus præcipiendo, vel vitia contraria prohibendo.*
- CAP. XIII. *An lex civilis tantum possit externos actus præcipere aut prohibere.*
- CAP. XIV. *Utrum actus præteritus possit esse ex materia legis humanæ.*
- CAP. XV. *Quæ forma externa seu sensibilis servanda sit in ferenda lege humana.*
- CAP. XVI. *Quæ promulgatio necessaria sit ad perfectam constitutionem legis civilis.*
- CAP. XVII. *Quando et quomodo incipiat obligare lex civilis ex natura sua postquam est sufficienter promulgata.*
- CAP. XVIII. *De tempore in quo lex incipit obligare secundum jus civile.*
- CAP. XIX. *Utrum acceptatio populi sit necessaria in lege civili ut perfecte constituatur, et vim habeat obligandi.*
- CAP. XX. *Utrum intentio legislatoris, seu ratio legis sit intrinseca forma ejus.*
- CAP. XXI. *Utrum lex civilis possit subditos obligare in conscientia.*
- CAP. XXII. *Utrum omnis lex humana seu civilis obliget in conscientia.*
- CAP. XXIII. *Utrum lex civilis in præsumptione fundata obliget in conscientia.*

- CAP. XXIV. *Utrum lex civilis obliget, vel obligare possit sub gravi culpa.*
- CAP. XXV. *Utrum lex humana, ut obliget sub mortali culpa, gravem materiam requirat, et quæ illa sit.*
- CAP. XXVI. *An ex verbis legis colligatur obligatio ad mortale, et quæ verba ad hoc sufficient.*
- CAP. XXVII. *Utrum obligatio legis quoad gravitatem ejus ex intentione legislatoris pendeat.*
- CAP. XXVIII. *Utrum lex humana et civilis obliget sub mortali, ut ex contemptu non violetur, etiam in minimis.*
- CAP. XXIX. *Utrum lex humana obliget ad modum virtutis, et consequenter quo actu impleatur.*
- CAP. XXX. *Utrum lex humana et civilis possit obligare ad sui observationem cum periculo cujuscumque nocenti.*
- CAP. XXXI. *Utrum leges humanæ generaliter et indifferenter omnes subditos obligent.*
- CAP. XXXII. *Utrum leges propriæ alicujus regni vel territorii obligent homines illius territorii quando extra illud versantur.*
- CAP. XXXIII. *Utrum leges propriæ alicujus territorii obligent advenas dum ibi existunt.*
- CAP. XXXIV. *Utrum leges civiles justæ obligent Ecclesiasticas personas.*
- CAP. XXXV. *Utrum legislator suis legibus obligetur.*

LIBER TERTIUS.

DE LEGE POSITIVA HUMANA

SECUNDUM SE

ET PROUT IN PURA HOMINIS NATURA SPECTARI POTEST, QUÆ LEX ETIAM CIVILIS DICITUR.

Distinximus in primo libro temporalem legem in naturalem et positivam, et ideo, postquam de æterna lege et temporali naturali dictum est, dicendum sequitur de positiva. Hanc vero ibidem subdistinximus in divinam et humanam, inter quas divina quidem nobilior est et dignior: tamen humana est nobis notior et propinquior naturæ, quia ejusdem ordinis est: et ita sicut natura gratiæ supponitur, ita ex suo genere lex humana veluti generationis ordine prior est quam divina, quia hæc supernaturalis est et ad ordinem gratiæ spectat. Ideoque prius de lege humana quam de divina tractamus. De ratione autem communi positivæ legis, ut a divina et humana abstrahit, nihil dicere necesse est, quia præter modum originis qui per hanc negationem explicatur, quod præcepta utriusque juris divini et humani positivi non habent per se intrinsecam necessitatem, sed ex voluntate extrinseca: præter hoc (inquam) et præter ea quæ de lege in communi in primo libro sunt dicta, fere nihil superest dicendum in communi quod ad moralem doctrinam utile sit; imo nec ad speculationem alicujus momenti. Et explicato utroque membro, omnia quæ de illorum convenientia aut differentia desiderari possunt, explicata relinquuntur.

2. *Lex humana dividitur in eam quæ est juris communis et proprii. — Lex humana in civilem et canonicam distinguitur. — Lex autem humana, juxta mentem Justiniani in § Jus autem Institutionum de Jure natur., gent. et civili, dividi potest in legem quæ est juris communis et quæ est juris proprii; prior ad jus gentium spectat, et hoc nomine significatur, et de illa jam satis dictum est. Hic ergo trac-*

tamus de jure humano proprio, cui nomen legis humanæ positivæ accommodatum est: dicitur autem proprium alicujus civitatis, reipublicæ, aut similis perfectæ congregationis. Unde hujusmodi etiam lex humana in civilem et canonicam distinguitur: nam licet canonica de se possit esse communis universo orbi, sicut Ecclesia catholica universalis est: tamen de facto est propria hujus communitatis, quæ est Ecclesia Christi, et non est communis omnibus gentibus, quia non omnes sunt de Ecclesia. Præterquam quod in modo quo fertur est proprie lex positiva humana, et, longe diversæ rationis a jure gentium, in multis similitudinem servat ad jus civile. Conveniunt enim hæc duæ leges in communi ratione legis positivæ humanæ. Inter eas vero notari potest differentia, quia lex civilis est mere naturalis ordinis quoad suam originem et potestatem: nam licet non feratur immediate a natura, fertur tamen per potestatem homini connaturalem. At vero lex canonica proprie est illa quæ ab hominibus fertur per potestatem supernaturalem. Et hac ratione ordine doctrinæ a facillioribus incipiendo, prius de civili lege quam de canonica dicendum videtur. De communi autem ratione legis humanæ positivæ simul cum lege civili disseremus: sic enim facillior erit doctrina, facileque poterit ad legem canonicam accommodari, ea tantum addendo quæ ratione supernaturalis potestatis illi conveniunt, quod in libro sequenti præstabimus. Et hinc etiam est ut in ipsa lege civili duo status distinguere possint, unus secundum se ac pure, prout fuit in gentibus, et nunc est in infidelibus; alius prout est conjunctus cum fide, et inter fideles in Ecclesia Christi in usu esse potest; qui status

accidentaliter tantum differunt, et ideo simpliciter de lege civili dicemus; ubi autem aliquid proprium explicandum occurrerit, id non prætermittimus, sed doctrinam universam ad præsentem Ecclesiæ statum accommodabimus.

CAPUT I.

UTRUM SIT IN HOMINIBUS POTESTAS AD LEGES FERENDAS.

1. Loquimur (ut dixi) de natura hominis ejusque potestate legislativa secundum se spectata, non considerando nunc an per legem divinam aliquid illi additum vel subtractum sit: hoc enim postea videbimus. Itaque quæstio est an homines, ex sola rei natura loquendo, possint imperare hominibus per proprias leges eos obligando: ratio autem dubitandi esse potest, quia homo natura sua liber est, et nulli subjectus, nisi creatori tantum; ergo principatus humanus contra naturæ ordinem est et tyrannidem includit. Confirmatur experimento: nam ita de facto introductus est: nam de Nembrod dicitur Gen. 10: *Ipse cepit esse potens in terra: fuit autem principium regni ejus Babylon*, utique per vim et potentiam. Et similiter de Alexandro dixit Lucan. fuisse *feliciem terrarum prædonem*, quod etiam significavit Augustinus, l. 4 de Civit. c. 4. Unde est illud Osee 8: *Ipsi regnaverunt, et non ex me: Principes extiterunt, et non cognovi eos*. Confirmatur secundo ex August. qui lib. 19 de Civit. cap. 15, expendit dixisse Deum, Genes. 1: *Faciamus hominem, etc., ut præsit piscibus maris, volatilibus cæli, bestiis terræ*: non dixisse autem ut præsit hominibus, significans hunc dominatum non esse naturalem homini: *Et ideo* (inquit) *priores justi non reges, sed pastores ovium fuerunt, et appellati sunt*. Ita etiam Gregorius, 21 Moralium, cap. 10, alias 11, et in pastoralis, p. 2, c. 6, indicat hujusmodi potestatem per peccatum esse introductam et usurpatam. Tertio confirmari hoc potest nonnullis Scripturæ testimoniis in quibus significatur solum Deum esse hominum regem, legislatorem et dominum. Isa. 33: *Dominus judeæ noster, Deus rex noster, Dominus legis noster*; et Jacob. 4: *Unus est enim legislator et judeæ, etc.* Tandem confirmatur, quia non est vera lex nisi quæ obligat in conscientia; sed unus homo non potest alium in conscientia obligare, quia hoc videtur maxime proprium Dei qui potest salvare ac perdere; ergo.

2. *Conclusio affirmativa, eaque de fide.*—In hoc puncto referri possent varii hæreticorum errores, sed illos attingemus melius in sequentibus, et ideo illis omissis dicendum est primo magistratum civilem cum potestate temporali ad regendos homines justum esse et humanæ naturæ valde consentaneum. Conclusio est certa de fide, quæ satis probari potest exemplo ipsius Dei constituentis in populo Judaico hujusmodi regimen, prius per judices, postea per reges, qui sine dubio habeant principatum et potestatem temporalium, et in tanta veneratione habeantur ut dii etiam vocarentur, juxta illud Psal 81: *Deus stetit in synagoga Deorum; in medio autem Deus diducit*. Nec refert si quis dicat, illos habuisse potestatem ab ipso Deo, quia nihilominus illa potestas in se non excedebat naturæ limites, etiamsi modus habendi illam fuerit extraordinarius et per specialem providentiam; ergo hoc non impedit quominus illa potestas aliter posset juste haberi. Imo inde sumitur argumentum, talem modum potestatis esse consentaneum ipsi naturæ, quatenus ad conveniens regimen humanæ communitatis necessaria est. Et hoc amplius confirmat hominum consuetudo: nam multo ante illa tempora fuerunt reges etiam sancti, et laudati in Scriptura, ut Melchisedech, Genes. 14, et ad Hebræos 7, et Abraham etiam creditur fuisse rex, vel supremus princeps, item Job, etc. Ac denique generaliter dicitur Proverb. 8: *Per me reges regnant*. Apud sanctos Patres res est manifesta, quos in discursu attingam.

3. *Ratio assertionis.*—Ratio sumenda est ex Philosopho libro 1 Politic., eamque explicuit D. Thomas opusc. 20 de Regimine principum, lib. 1, c. 1, et elegantissime D. Chrysostomus, homil. 34, in 1 ad Corinth., nititurque duobus principiis. Primum est hominem esse animal sociale, et naturaliter recteque appetere in communitate vivere. Circa quod principium recolendum est quod supra diximus, duplicem esse communitatem hominum, imperfectam seu familiarem, et perfectam seu politicam. Inter quas prior est maxime naturalis et quasi fundamentalis, quia inchoatur ex societate maris et feminae, sine qua non posset genus humanum propagari aut conservari; quæ ratione scriptum est: *Non est bonum hominem esse solum*, et ex conjunctione hac proxime sequitur societas filiorum cum parentibus, quia prior conjunctio ad filiorum educationem ordinatur: filii autem saltem in principio et per multum tempus ætatis indigent conjunc-

tione et societate parentum, quia alias nec vivere nec convenienter educari, nec recte instrui possent. His autem statim accedit conjunctio aliqua servitutis, seu famulatus et dominii, quia moraliter loquendo indigent homines adjutorio et ministerio aliorum hominum. Ex his autem tribus conjunctionibus consurgit prima communitas hominum, quæ imperfecta dicitur respectu politiæ: est autem in se familia perfecta in ordine ad domesticam seu œconomicam gubernationem. Hæc autem communitas, ut supra etiam tetigi, non est sibi sufficiens, et ideo ex natura rei necessaria ulterius est in genere humano communitas politica, quæ civitatem saltem constituat, et ex pluribus familiis coalescat: quia nulla familia potest in se habere omnia ministeria et omnes artes necessarias ad vitam humanam, et multo minus potest sufficere ad assequendam omnium rerum necessariarum cognitionem. Item quia si singulæ familiæ essent inter se divisæ, vix posset pax inter homines conservari, neque injuriæ possent ordinate propulsari aut vindicari, et ideo dixit Cicero in lib. de Amicitia, *nihil principi Deo in rebus humanis esse gratius, quam homines habere inter se societatem ordinatam et perfectam, quæ civitas, inquit, dicitur*. Hæc autem communitas ulterius augeri potest in regnum vel principatum per societatem plurium civitatum, quæ etiam est valde conveniens humano generi, saltem ad melius esse, propter easdem rationes cum proportionem applicatas, quamvis necessitas non sit omnino æqualis.

4. *In communitate perfecta necessariam esse potestatem gubernantem communitatem.*—Secundum principium est in communitate perfecta necessariam esse potestatem ad quam spectet gubernatio communitatis, quod etiam ex terminis videtur se per notum. Nam, ut ait Sapiens Proverb. 11: *Ubi non est gubernator, corruet populus*: natura autem non deficit in necessariis; ergo sicut communitas perfecta est rationi et naturali juri consentanea, ita et potestas gubernandi illam, sine qua esset summa confusio in tali communitate. Confirmatur ex proportionem ad omnem aliam societatem humanam: nam quia conjunctio viri et feminae naturalis est, ideo in ea caput invenitur, quod est vir, juxta illud Genes. 3: *Sub viri potestate eris*. Propter quod ait Paul. ad Titum 2: *Mulieres subditæ sint viris suis*. Ubi addit Hieronymus, *communi lege naturæ*. Similiter, in alia conjunctione parentum et filiorum pater habet a natura potestatem in filium; et in

tertia, quæ est servorum ad dominum, constat etiam potestatem gubernandi esse apud dominum, ut in eodem loco Paulus tradit, et Eph. 6, et ad Coloss. 3, dicens servos debere dominis obedire ut Deo. Quia, licet conjunctio servitutis non sit omnino a natura, sed per voluntatem humanam, tamen, illa supposita, subordinatio et subjectio legi naturæ debita est titulo justitiæ. Subjectio autem filiorum etiam ipsum vinculum et fundamentum naturale habet, scilicet ordinem naturalem, unde et perfectior est ex titulo pietatis, et maxime in quarto præcepto Decalogi declaratur: unde fit tandem ut in domestica seu familiari communitate etiam sit ex natura rei potestas proportionata ad regendam illam, quæ principaliter in patrefamilias residet. Idemque invenire necesse est in quacumque communitate unius tantum domus, licet non fundetur in vinculo matrimonii, sed in alio genere societatis humanæ; ergo simili modo in communitate perfecta necessaria est potestas gubernativa illi proportionata.

5. *Ratio a priori.*—Ratio denique a priori est quam D. Thomas tetigit in dicto Opusc., quia nullum corpus potest conservari nisi sit aliquod principium ad quod pertineat procurare et intendere commune bonum ejus, ut in corpore naturali constat, et in politico idem docet experientia. Et ratio clara est, quia singula privata membra privatis commodis consulunt, quæ sæpe contraria sunt bono communi; et interdum multa sunt necessaria communi bono, quæ ad singulos non ita pertinent: et quamvis interdum pertineant, non procurantur eo quod communia, sed quod propria sunt: ergo in communitate perfecta necessaria est publica potestas ad quam ex officio pertineat commune bonum intendere ac procurare. Ex his ergo evidenter concluditur honestas et necessitas magistratus civilis, quia hoc nomine nihil aliud significatur nisi homo vel hominum multitudo, apud quam est prædicta potestas regendi communitatem perfectam: constat enim talem potestatem in hominibus esse debere, quia homines naturaliter non gubernantur politice per Angelos, neque immediate per Deum ipsum, qui lege ordinaria operatur per causas secundas proportionatas: ergo necessarium ac naturale est ut per homines gubernentur.

6. *Secunda conclusio.*—Dico secundo, magistratus humanus, si in suo ordine supremus sit, habet potestatem ferendi leges sibi proportionatas, scilicet, civiles seu humanas, quas